

Tudományok párbeszéde a békéért és a társadalmi fenntarthatóságért¹

Dialogue Among Sciences for Peace and Social Sustainability

Dialogo tra le scienze per la pace e la sostenibilità sociale

Dr. Ujházi Lóránd

PPKE JÁK KJPI / PPCU Postgraduate Institute of Canon Law;

NKE EJKK Vallás és társadalom kutatóintézet /

University of Public Service, Eötvös József Research Centre, Research Institute
for Religion and Society

egyetemi tanár / professor

ORCID: 0000-0002-1630-8208

Absztrakt

A tanulmány a teológia és a biztonságstudományok közötti tudományos párbeszéd módszertani kérdéseit vizsgálja a Katolikus Egyház békemissziójának kontextusában. A szerző elemzi a kutatási keretek fejlődését a tridenti elzárkózástól a II. Vatikáni Zsinat nyitásától át Ferenc pápa *Veritatis gaudium* kezdetű konstitúciójának transzdiszciplináris modelljéig. A fókuszban a teológia tudományos újrapozicionálása áll: miként képes a normatív katolikus tanítás és a dogmatika integrálódni a töredezett biztonságpolitikai elméletekbe (realizmus, liberalizmus, kritikai iskolák). A tanulmány amellet érvel, hogy a deduktív megközelítés helyett egy induktív, a valós globális krízisekből kiinduló módszertanra van szükség. A teológiának nem csupán erkölcsi keretet kell adnia, hanem a társadalomtudományokkal közös, integrált kutatásokat kell végeznie, hogy tudományosan is megalapozza az Egyház modern biztonsági kihívásokra adott válaszait. **Kulcsszavak:** teológia, biztonságpolitika, transzdiszciplinaritás, módszertan, békeku-
tatás, katolikus társadalmi tanítás

¹ A publikáció a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében jelent meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

Abstract

The study examines the methodological questions of the scientific dialogue between theology and security studies in the context of the Catholic Church's peace mission. It analyses the evolution of research frameworks from the defensive stance of the Council of Trent to the reforms of Vatican II, and then to the transdisciplinary model proposed by Pope Francis in *Veritatis Gaudium*. It focuses on the scientific repositioning of theology: how normative Catholic teaching and dogmatics can be integrated with fragmented security policy theories (realism, liberalism, critical schools). It argues that instead of a purely deductive approach, an inductive methodology grounded in real global crises is needed. Theology must not only provide a moral framework but also conduct integrated research with social sciences to scientifically ground the Church's responses to modern security challenges.

Keywords: theology, security studies, transdisciplinarity, methodology, peace research, Catholic social teaching

Abstract

Lo studio esamina le questioni metodologiche del dialogo scientifico tra teologia e studi sulla sicurezza nel contesto della missione di pace della Chiesa Cattolica. Esso analizza l'evoluzione dei quadri di ricerca dalla posizione difensiva del Concilio di Trento, attraverso l'apertura del Concilio Vaticano II, fino al modello transdisciplinare proposto da papa Francesco nella *Veritatis Gaudium*. Lo studio si concentra sul riposizionamento scientifico della teologia: come integrare l'insegnamento normativo cattolico e la dogmatica con le frammentate teorie della politica di sicurezza (realismo, liberalismo, scuole critiche). Esso sostiene che, invece di un approccio puramente deduttivo, è necessaria una metodologia induttiva fondata sulle crisi globali reali. La teologia non deve solo fornire un quadro morale, ma condurre ricerche integrate con le scienze sociali per fondare scientificamente le risposte della Chiesa alle moderne sfide alla sicurezza.

Parole chiave: teologia, studi sulla sicurezza, transdisciplinarietà, metodologia, ricerca sulla pace, dottrina sociale cattolica.

1. Bevezetés

Ferenc pápa szívügyének tekintette, hogy az egyház aktív szereplője legyen a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításának (Flamini, 2014), amelyre az egész egyházat kapacitálta (Massaro, 2022). Az egyház intézményei a béke művének előmozdításában azonban alkotmányos helyzetüknek megfelelően és jogszabályi kereteik között vesznek részt. A katolikus és az egyházi egyetemek különleges helyet foglalnak el az oktatás, a kutatás vagy a tudományos módszertan kidolgozásában. XIV. Leó a *Gravissimum educationis* kezdetű deklaráció hatvanadik évfordulója alkalmából kiadta „A remény új

térképei” kezdetű apostoli levelet, amelyben az oktatás központi küldetésének tekinti a társadalmi igazságosság és a béke előmozdítását (XIV. Leó, 2025).

Ebben a tanulmányban a katolikus és az egyházi egyetemeknek a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításában elfoglalt helyére összpontosítok. Ez egyrészt jogszabályi és strukturális kereteket tételez fel. Másrészt módszertani kérdéseket vet fel, ami a különböző tudományok és a teológia párbeszédét illeti. Kiindulópontnak a jogszabályi evolúciót tekintem, amely fokozatosan tette lehetővé a modern biztonságpolitika és a szent tudományok párbeszédét. Ezzel párhuzamosan rámutatok, hogy a transzdiszciplináris módszernek milyen intézményi és személyi akadályai lehetnek. A hatályos kánonjogi szabályozás lehetővé teszi ugyan, sőt ideálisnak tartja a transzdiszciplináris kutatásokat, de a valóságban ezt nehéz kivitelezni. A biztonságpolitikai iskolák töredezettsége, tudományterületük elmosódott határa ugyancsak nehezíti a szent tudományok pozicionálását. A pontos módszertan kidolgozása már túlmutat a tanulmány keretén. Arra a kérdésre azonban igyekszem választ adni, hogy mi lehet a teológia és az egyház tanításának a helye a biztonsági kérdések elemzésében vagy a biztonságpolitikai iskolákkal való viszonyban.

Alapvetően a kvalitatív módszert alkalmazok; elsődleges és másodlagos forrásokat használok fel; azokat ütköztetem és saját következtést vonok le.

2. Az egyetem a béke szolgálatában

Az egyház az egyetemekkel olyan intézményt hozott létre, amely hidat alkot az értelem és az ész, a kultúra és az Evangélium között (Buckley, 1993, 84.). Az egyetem a háború keresztény értelmezésének kidolgozásában is fontos szerepet töltött be. A II. Vatikáni Zsinat (1963–1965) eleve kapacitálta az egyetemeket a közjó előmozdításában (Melé, 2022), az Egyházi Törvénykönyv pedig később megismételte a felsőoktatási intézmények tekintetében (807. k.) azt az általános elvet (800. k. 1. §), hogy az egyháznak jogában áll oktatási intézményeket alapítani (Cito, 2004, 241.). A felsőoktatási intézmény karaktere miatt alapítás azonban nem történt (1254. k. 1. §) és nem is kizárólagos (233. k.), hanem csak az egyház jogának tekinti. Az egyetemalapítás ugyanis feltételezi a szükséges anyagi, de leginkább személyi feltételeket. Az oktatásban és a kutatásban meg kell felelni az akadémiai elvárásoknak, a katolikus hitelvek érvényesülésének (Dorr, 2012). A biztonsági vagy a nemzetközi tanulmányok relatíve új diszciplínák a katolikus egyetemeken. Ez nem jelenti azonban, hogy a biztonsági tanulmányok által vizsgált területek, különösen a háborúk, ne jelentek volna meg az egyház akadémiai diskurzusában. Szent Ágoston, a keresztény igazságos háború elméletének atyja a korabeli rétorok szokása szerint prédikált, írt és vitázott a háború természetéről és Isten tervében elfoglalt helyéről (Augustinus, 1845). Ágoston tanítványaival korabeli kolostort alapított, ahol tanított (Echeverri, 1985, 38–39.), prédikációiban pedig elemezte a szentírási háborúkat, illetve kitért a római háborúk ellentmondásaira is (Langan, 1984, 19.). A prédikáció az akadé-

miai szférán ugyan kívül helyezkedett el, de az egyház mindig szoros kapcsolatot látott a tanítás különböző fórumai között. Ezt jól szemlélteti a hatályos Egyházi Törvénykönyv is, amely ugyanabban a könyvben, az egyház tanító küldetése alatt tárgyalja mind a prédikációt (762–772. kk.), mind az egyetemeket (807–822. kk.).

Klasszikus egyetemi képzésről csak a 12. századtól beszélhetünk (Shank, 2023). A katedrálisokhoz, az apátságokhoz és a kolostorokhoz kapcsolódó egyetemeken tanítottak a háborúelméletek középkori klasszikusai is. Aquinói Szent Tamás (Reichberg, 2011, 355–358.)² és Szent Bonaventúra (Quinn, 1974, 39–40., 44.)³ sokat tett azért, hogy a háború a keresztény akadémiai diskurzus integráns része legyen. Értekezéseik illeszkedtek a kor tudományosményéhez, így a háborút morálteológiai szempontok alapján mutatták be (Hornsby-Smith, 2010). Értékeléseikben a dogmatika szerepe megkérdőjelezhetetlen volt (Mauro, 2020).⁴ Ugyanakkor még hiányzott a történeti és geopolitikai elemzés, amely a biztonsági kérdések összetettebb megértését szolgálta volna (Wright, 1925, 198–202).⁵

Sajátos helyzete miatt érdemes külön megemlíteni a kánonjogot (Biscardi, 1977, 51–73). Ha nem is modern értelemben, de a háború értelmezése kapcsán itt már fellelhető a tudományok közötti diskurzus. Az egyház jogi gondolkodása ugyanis, mind módszerében, mind kifejezéseiben sokat merített más, különösen a római jogi iskolákból (Nicolini, 1978).⁶ Az egyes jogintézmények vagy az aktuális fegyverrendszerek, mint például a visszacsapó íj vagy a hajítógépek, az igazságos háború elméletéhez képest gyakorlatiasabb megközelítést követeltek. A *Treuga Dei* (Isten békéje) például biblikus és teológiai alapokon álló jogintézmény volt, amely a katonai erő alkalmazásának korlátját jelentette. A jogintézmény kidolgozása a teológiai és (kánon)jogi szempontokon túl a társadalmi realitások ismeretét is feltételezte (Callahan, 1987). A tudományok találkozási pontjának lehet tekinteni a korabeli fegyverrendszerek értékelését is. Ezek a kérdések a büntetőjog és a keresztény etika mellett a korabeli haditechnika és harcmódor értékelését is megkövetelték (Erdő, 2014). A kánonjog azonban mint szakrális jogrendszer ugyancsak a teológiát tartotta igazodási pontjának. A biztonsági kérdések végső értel-

² Aquinói Szent Tamás a *Summa Theologiae*-ben egy teljes körű elméletet dolgozott ki, amelyben a béke (*pax*) nem csupán a háború hiánya, hanem az igazságosságon alapuló „elrendezett egyetértés” (*ordinata concordia*). A rend helyreállítása érdekében azt tartotta, hogy szigorú erkölcsi feltételek mellett (törvényes hatalom, igazságos ok, helyes szándék), a háború is lehetséges. Ezzel az igazságos háború elméletét szisztematikusan beillesztette az erénytan és az igazságosság teológiájának kereteibe.

³ Szent Bonaventúra erkölcsfilozófiájában az igazságosság az egyik sarkalatos erény, amely az ember másokhoz való viszonyát rendezi. A békét Szent Ágoston nyomán a „rend nyugalmanak” (*tranquillitas ordinis*) tekinti, amely a helyesen elrendezett, igazságos viszonyokból fakad. Ezzel a teológiai alapvetéssel járult hozzá a társadalmi rendről és igazságosságról szóló gondolkodáshoz.

⁴ A középkori skolasztika a teológiát és azon belül is a dogmatikát tekintette a legfőbb tudománynak, amelynek minden más diszciplína (filozófia, természettudományok) alá volt rendelve. Ez a hierarchikus tudományfelfogás biztosította a dogmatika vitathatatlan elsőbbségét.

⁵ A középkori történetírás és földrajz tudománya alapvetően eltért a moderntől. A történetírás elsősorban üdvtörténeti keretben, morális céllal értelmezte az eseményeket.

⁶ Ez a folyamat különösen a 13. században erősödik fel.

mezési keretét nem a jog és a hadtudomány, hanem a teológia adta. A 12. századi jogi gondolkodás meghatározó alakja a Bolognai Egyetem tanára, Gratianus mester például összegyűjtötte a Szentírásból, az egyházatyáktól és a pápai levelekből a háborúval kapcsolatos, egymásnak ellentmondó forrásokat azért, hogy koherens rendszert alkosson (Corey, 2018, 90). Stephen Kuttner azonban rámutat, hogy az iskolaalapító számára a jog csak eszköz volt a teológiai igazságok rendszerezésére (Kuttner, 2018, 36., 234.).

A háború ekkor még nem multi-, inter- vagy transzdiszciplináris területként került kidolgozásra. Gratianus inkább egy magas szintű kompilációt és harmonizációt hajtott végre. Ez a módszer jellemzett későbbi szerzőket is, mint Chartres-i Szent Ivót (Bauer & Lesaffer, 2005) vagy Francisco de Vitoriát. Utóbbi szenzitív geopolitikai környezetben, a gyarmatosítás korában keretezte újra a háború kérdését. A gondolkodása szinte kizárólag teológiai alapokon állt (Mantovani, 2017, 119–141.). A korszak teoretikusai alkalmazták ugyan a jogi kritériumokat, figyelembe vették az új biztonsági kérdéseket, de továbbra is a (morál)teológia maradt az értékelés középpontjában. Ez a módszer a Tridenti Zsinat után is megmaradt. A zsinat általános elítélő formulái, ahogy arra John W. O'Malley (2006, 308.) felhívja a figyelmet, nem kedvezett a teológia és a többi tudomány párbeszédnek. A Tridenti Zsinat az egyetemi oktatás tekintetében is zárt rendszert hozott létre, ahol a protestáns tanok cáfolatára, illetve a hitvédelemre fókuszált. Ez a modell nem mutatott különösebb nyitottságot a társadalmi kérdések megértésére (Wassilowsky, 2016, 69–98). A Tridenti Zsinat által kötelezővé tett szemináriumi rendszer, amely kifejezetten a papság képzésére összpontosított, előrelépés volt ugyan, de tanrendjében, Giuliano Brugnatto (2001, 228., 231.) megfogalmazása szerint, a „fuga mundi”, a világtól való menekülés tükröződött. Azok a tárgyak, amelyek a biztonsági kérdések modern és újszerű vizsgálatát vetették volna fel, nem értek bele ebbe a megközelítésbe (Ryan, 2019, 26.). A szemináriumok szerepe és a képzési programja a II. Vatikáni Zsinat után átalakult. A papképzés, bár szoros kapcsolatban áll az egyházi és katolikus egyetemmel, az egyházban betöltött jelentősége okán túlmutat a tanulmány anyagán.

3. A biztonsági kérdések teológiai szempontú kutatásainak megalapozása a zsinat előtt

A biztonságpolitikai kérdések árnyaltabb megjelenése a katolikus egyetemeken az egyház társadalmi tanításához kapcsolódik. XIII. Leótól kezdve a társadalmi kérdések bekerültek a teológia érdeklődési körébe. XIII. Leó (1891) a munkáskérdésből indult ugyan ki, de az hamarosan kibővült más társadalmi, illetve biztonsági területekkel (Zahm, 1895). Stephen T. Rehrauer (2007) szerint idővel a globális és a regionális biztonsági kérdések az egyház társadalmi tanításának integráns részévé váltak. Ez a folyamat már XIII. Leóval (1890) elkezdődött, aki tág értelemben vett biztonsági kérdésekkel is foglalkozott, legyen szó nemzetközi békéltetésről, országok közötti fegyveres konfliktusokról, vallás- és egyházszabadságról vagy rabszolgaságról. Ezek már feltételezték

volna a társadalomtudományok (szociológia, közgazdaságtan, államtudomány stb.) és a teológia közötti intenzívebb párbeszédet (Ireland et al., 1903). XIII. Leó (1879) azonban az oktatással foglalkozó dokumentumaiban újfent megerősítette, hogy csak a skolasztikus filozófia és Aquinói Szent Tamás, illetve a tomizmus helyreállítása alapozhatja meg a társadalmi rendet. A szemináriumoknak és az egyetemeknek így ennek fényében kell a „modern kor tévedéseit” értékelni (XIII. Leó, 1879, 97–115.). XIII. Leó 1893-ban kiadott *Providentissimus Deus* kezdetű enciklikája a tudományok közötti párbeszédet is leküzdendő akadálnak tekintette (Hartdegen, 1943; Murphy, 1943, 129–131.).

A későbbi társadalmi enciklikák (XI. Pius, 1931) is foglalkoztak a biztonság egyes területeivel: társadalmi, mint a rend, az igazságosság, a munka-tőke konfliktus, vagy a közjó. Ezek a kérdések a katolikus egyetemeken a teológiai, a jogfilozófiai és a társadalomfilozófiai kurzusokon jelentek meg (Roche, 2003, 25.). Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv (1372–1383. kk.), majd XI. Pius *Deus scientiarum Dominus* kezdetű apostoli konstitúciója, illetve egyéb jogi kötőerővel rendelkező dokumentumok továbbra is defenzív szemléletet képviseltek (Montan, 1994, 67.). Augustin Bea (1941, 447–449.) szerint a konstitúció éppen a katolikus felsőoktatás válságát mutatta. Az erős dogmatikai képzés miatt ugyanis háttérbe szorultak a pozitív tudományok. A tudományok közötti párbeszéd továbbra sem merült fel, miközben éppen a háború és az instabil biztonsági környezet miatt az egyház egyre jobban bekapcsolódott a társadalmi kérdések értékelésébe. José de Ghellick (1935, 299., 303.) a dokumentum újszerűségét is hangsúlyozza, különösen ami a szemináriumokat, a speciális kurzusokat és a könyvtárfejlesztést illeti. Némelyik speciális képzés, legyen szó egyháztörténetről vagy biblikus teológiáról, már valóban más minőségben érintette a béke és a háború témáját (Ghellinck 1935, 305.). Ami a könyvtárfejlesztést illeti, sor került a nem kifejezetten teológiai, hanem például közgazdaság-tudományi könyvek beszerzésére is. Ezek a munkák sok esetben kapcsolódtak a tág értelemben vett humánbiztonság területeihez (Schlag, 2017; Ujházi & Jancsó, 2025; Keane, 1891). Mindez ugyanakkor még nem tekinthető a biztonsági kérdések és a teológia érdemi találkozásának. Az egyház békeüzeneteit (XV. Benedek, 1914; 1920; XII. Pius, 1939) nem támasztották alá mély interdiszciplináris kutatások. David T. Zabecki (2015, 1–3.) szerint az első világháború időszakában a hadtörténelem addigi legnagyobb katonai-technológiai forradalma történt. A gépesítés, a légierő és a nagy hatótávolságú fegyverek révén teljesen új, háromdimenziós és brutális hadszínterek jöttek létre. A totális háború, a tömegpusztító fegyverek megjelenése, a civil lakosság szenvedése, illetve a természeti károk alapjaiban kérdőjelezték meg az igazságos háború teológiai kereteit. Egyes teológusok foglalkoztak ugyan ezekkel a kérdésekkel,⁷ de az egyetemi tantervekben továbbra is elsősorban a meglévő morálteológiai kategóriák alkalmazhatóságára és nem a hadviselés megváltozott természetére összpontosítottak (Johnson, 2003). Egy-egy kivétel is megjelent azonban. Így például az amerikai katolikus

⁷ Alfred Rahilly szerint a háborús irodalom hatalmas mennyisége ellenére a skolasztikus filozófia nem szállt vitába a korabeli nézetekkel, hanem megmaradt a tiszta spekuláció szintjén (Rahilly, 1918).

egyetemen már folytak szociológiai kutatások, amelyek a biztonságtól elválaszthatatlan területeket is érintettek (Nuesse, 2000).

A teológiai és más tudományok mélyebb kapcsolatának a hiánya a második világ-háború idején is figyelemre méltó. A zsidóság szisztematikus kiirtására tett kísérlet, az atomfegyverekre és a nem harcolókkal szembeni bánásmód komplex kutatásokat tett volna szükségessé. A háború derekán XII. Pius a *Providentissimus Deus* kezdetű enciklika ötvenedik évfordulója alkalmából kiadta a *Divino Afflante Spiritu* kezdetű enciklikát. A dokumentum a szentírástudomány vonatkozásában foglalkozott a régészettel, a történettudománnyal, a nyelvészettel és az irodalomtudománnyal (Slivka, 2010). Az enciklika 1943-ban, a zsidóság szisztematikus kiirtásának legkegyetlenebb időszakában jelent meg. Ebben a vészterhes korban, amikor a náci ideológia a zsidó népet alsóbbrendűnek bélyegezte és történelmi szerepét igyekezett eltörölni, a Szentszék válasza nemcsak diplomáciai volt, hanem teológiai is (Slivka, 2010, 107.). Az enciklika ugyanis megnyitotta a lehetőséget a multidiszciplináris bizonyításra, hogy a történelmi kritika nem gyengíti, hanem megerősíti az Ószövetség történelmi hitelét és Izrael népének különleges, Istentől rendelt szerepét. A tudomány tekintélyével cáfolta meg azokat az ideológiákat, amelyek megpróbálták a zsidóság szerepét elvitatni (Slivka 2010, 112.; Bover, 1944, 437.). Mindemellett az enciklika nagy módszertani áttörést és a tudományok pusztá párhuzamos használatánál többet nem eredményezett. Joaquín Salaverri szerint a legtöbb bibliatudós megállt a modern, historikus-kritikai módszerek alkalmazásánál. Elmulasztotta végrehajtani a legfontosabb lépést: a teológiai kiegészítést (1969, 5–14.). Hiányzott az a mély, teológiai szintézis, amelyet a dokumentum szellemisége és a modern biztonsági kihívások teológiai alapú értelmezése megkívánt volna (Salaverri, 1969, 7.).

4. A zsinati fordulat hatása a teológia pozicionálásában a béke és biztonság terén

A *Gravissimum educationis* kezdetű deklaráció a keresztény nevelésről a zsinat utolsó szakaszában született (1965. október 28.). Számos kérdés, beleértve az egyetemeket is, kidolgozatlan maradt (Flannery, 1975). A katolikus egyetemekkel mindössze egy (n. 10.) a teológiai fakultásokkal szintén egy (n. 11.) pontban foglalkozik a dokumentum. A deklarációt azonban együtt kell olvasni a zsinat többi dokumentumával, különösen a *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúcióval és az *Apostolicam Actuositatem* kezdetű dekrétummal. Ezek a dokumentumok ugyanis az egyház és a társadalom széles párbeszédét hirdetik meg (Boeve, 2018, 99.). Egyben olyan területeteket jelölnek ki, amelyek a tág értelemben vett biztonsági tanulmányok (emberi jogok, a személy méltósága, az államok közötti kapcsolatok és a nemzetközi közösség kihívásai, a technológiai fejlődés, a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek, valamint a helyes társadalmi és politikai rend) területéhez tartoznak. Robert E. Cushman felhívja a figyelmet, hogy

a zsinatot közvetlenül a *Pacem in Terris* kezdetű enciklika előzte meg. Az enciklika középpontjában a háború és béke dichotómiáján túl már a humánbiztonság összetett kérdései és az egyház szerepvállalása húzódott meg (Cushman, 1965, 132–138.). A zsinat nemcsak merített az enciklikából, hanem tovább bővítette azoknak a biztonsági kérdéseknek a körét, amelyekben illetékesnek tartotta az egyházat. A zsinat eleve általános elvvé tette, hogy a közjó előmozdítása az egyház minden intézményének feladata (GS, 40–45., 63–62., 77–90.; O’Collins, 2014, 95–96.). Továbbá olyan biztonsági kérdésekre mutatott rá, amelyek alapos kutatásokat, illetve a teológia és az egyéb tudományok közötti párbeszédet tételeztek volna fel (Hrynkow, 2017, 2.). Emellett a zsinat vívmánya a vallás- és felekezeti párbeszéd is. Az egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról szóló *Nostra aetate* kezdetű zsinati nyilatkozat (n. 3., 4., 5.) vagy az ökumenikus párbeszédet taglaló *Unitatis redintegratio* kezdetű dekrétum (n. I/2., 2/7., 2/12., 2/23.) központi helyet szánt a béke előmozdításának (Byrnes, 2023, 247.). Ezek idővel a *soft power* és a válságkezelés sajátos katolikus eszközei lettek (Phan, 2012). Nyilvánvalóvá vált, hogy amennyiben az egyház a *soft power*t nemzetközi szinten is alkalmazni akarja (Chong, 2003), akkor ehhez az egyetemek jelenthetik a legfontosabb intellektuális bázist (Engelbreton, 2009; Cattaro & Russo, 2016). A második világháború után a hadtudomány, a nemzetközi tanulmányok és a biztonságpolitika is új lendületet kapott, és a hidegháborús környezetben a társadalmi kihívások új megvilágításba kerültek. Így magától értetődött, hogy az egyetemek az akadémiai kutatások szintjén bekapcsolódnak az egyház békemissziójába (Boeve, 2018, 95–116.).

5. A katolikus egyetemek a béke szolgálatában a zsinat után

A zsinat nem végezte el sem az egyetemek jogi helyzetének finomhangolását, sem a kutatómódszertani kérdések kidolgozását. A jogszabályi keretek és a módszertani kérdések ezért a zsinat után fokozatosan fogalmazódtak meg. Azonban az egyházi felsőoktatás keretszabályát nyújtó Egyházi Törvénykönyv is inkább csak az alapelvek lefektetésére szorítkozott. Ez mind a katolikus (807–814. kk.), mind az egyházi egyetemek (815–821. kk.) tekintetében igaz. Ami a katolikus és az egyházi egyetemek jogszabályi megkülönböztetését illeti, az a biztonsághoz kapcsolódó kutatások tekintetében is fontos. A katolikus egyetem bármilyen területen oktathat és kutathat, de azt mindig a katolikus tanítás fényében kell, hogy tegye. Az egyházi egyetem kifejezetten a szent tudományokkal foglalkozik. Így amíg az egyházi egyetemen a teológia centrális, addig a katolikus egyetemen segítő, támogató és ellenőrző szerepet tölt be.

Mivel VI. Pál (1971) pápasága alatt a béke fogalma alapvetően átértelmeződött és a hangsúly a háború hiányáról az igazságosságon és fejlődésen alapuló állapotra került. A béke, az igazságosság és a fejlődés összekapcsolása új legitimációt adott a katolikus egyetemeken azoknak a tudományágaknak (közgazdaságtan, szociológia, nemzetközi kapcsolatok, biztonságpolitika), amelyek éppen az „igazságosság és a fejlődés” struktu-

rális kérdéseit vizsgálták. A zsinati elvek értelmében ezek a diszciplínák többé már nem csupán világi tudományok voltak, hanem a béke megteremtésének eszközei is. Nagyobb kihívást jelentett és jelent napjainkig ezeknek a tudományoknak az egyház teológiai gondolkodásba való bekapcsolása. A *Gravissimum educationis* kezdetű deklaráció elismeri az egyes tudományok módszertani függetlenségét, ami a „saját elveiket, módszerüket és a kutatási szabadságot” illeti (n. 10.). Ezentúl külön foglalkozik a teológiai karokkal és fakultásokkal (n. 11.), ahol a szent tudományok mellett már „segédtudományok” is megjelennek. A dokumentum mindemellett még nem tételezi fel a tudományok közötti egyenrangú viszonyt. A deklaráció jelentősége inkább abban áll, hogy a vallás- és felekezeti párbeszéd, illetve a haladás kérdései között kerül bemutatásra a szent és segédtudományok közötti párbeszéd. Így már a zsinati szövegekből kikövetkeztethető, hogy az egyetemek különösen fontos szerepet fognak betölteni az egyház társadalmi küldetésében (Byrnes, 2023).

VI. Pál nem szabályozta újra sem a katolikus, sem az egyházi egyetemeket, de számos, békével kapcsolatos megnyilatkozást tett, amelyek kijelölték az egyetemek küldetését is. Az *Ecclesiam suam* kezdetű apostoli konstitúcióban (VI. Pál, 1964) vagy a *Populorum progressio* kezdetű enciklikában (VI. Pál, 1967) a pápa az oktatási intézményeket a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításának a konstellációjában említi. Az enciklikában már kifejezetten az irgalmas szeretet eszközének tekinti az egyetemeket (n. 12.). Közvetett jelentősége van az egyház az egyetemek vonatkozásában a Római Kúria működését rendező *Regimini ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúciónak is. Ez a jogi kötőerővel rendelkező dokumentum röviden foglalkozott az egyházi felsőoktatás felügyeleti szervével, a Nevelésügyi Kongregációval (VI. Pál, 1967, 76–80. cikk). A konstitúció értelmező rendelkezése hatáskörük keretei között az összes szentszéki hivatalnak szerepet szánt az egyház társadalmi művének az előmozdításban (Heredia y Valle, 1983, 281–282.). A Nevelési Kongregáció hatásköréből adódóan az egyetemek felügyelete, a szabályzatok jóváhagyása, illetve az intézmények különböző formában történő buzdítása területén nyílt lehetőség a zsinati elvek érvényesítésére (Urru, 2003, 149–150.). A névelésért, oktatásért felelős szervek ezen hatáskörei II. János Pál (1988, 112–116. cikkely, 888–890.) és Ferenc pápa (Müller, 2016, 10.) által végrehajtott kúria-reformok után is megmaradt. A Kulturális és Nevelésügyi Dikasztérium hatáskör-telepítésénél a hatályos jog sem utal külön a békére. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció értelmező rendelkezései az egész kúria tekintetében a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítását írják elő (Ferenc, 2022, 382.). A jogalkotó szándéka az egyetemekért felelős dikasztérium vonatkozásában is világos: a saját hatáskörei alapján kell részt vállalnia az egyház békemissziójából (Fabris, 2024). Ferenc pápa a dikasztériumok közötti együttműködés elvét is megerősítette (Ferenc, 2022, 384.). Ennek alapján feltételezhető, hogy a katolikus egyetemekért felelős dikasztérium figyelembe veszi a többi dikasztérium, különösen az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériumának (Ferenc, 2022, 432.) szempontjait.

A hatásköri szervek által kiadott dokumentumok ilyen mód az egész katolikus felső-

oktatás számára fontos szempontokat tartalmazhatnak a béke kapcsán (Vitali, 2024, 29.; Grocholewski, 2003). Ilyen például a Nevelésügyi Kongregáció dokumentuma (2017), amelyet a *Populorum progressio* kezdetű enciklika ötvenedik évfordulója alkalmából adtak ki. A dokumentum az egyetem küldetését kifejezetten a humán, a társadalmi és a természeti vagy környezeti kihívások felől közelítette meg (22. pont). Emellett megnevez számos biztonsági kihívást, legyen szó többszörös válságokról (gazdasági, pénzügyi, munkaügyi, politikai, környezeti, demográfiai és migrációs válságok [3. pont]). Ezentúl hangsúlyozza az egyetemek szerepét a biztonsági fenyegetések (a béke állandó veszélyeztetettsége, a nemzetközi terrorizmus, a kölcsönös bizalmatlanság és a gyűlölet [3. pont]), a társadalmi igazságtalanságok (szegénység, munkanélküliség és kizsákmányolás, amelyek a javak igazságtalan elosztásából fakadnak [4. pont]) területén. Végetetül a kulturális konfliktusok (a migráció kapcsán például a civilizációk találkozása és összezsapása, intoleráns populizmus [4. pont]) tekintetében is fontosnak tartja az egyetemek munkáját.

A katolikus egyetemek Magna Cartája, az *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli konstitúció az egyetemekkel szemben jogi kötelezettséget támaszt, minthogy a béke előmozdítását az egyházi felsőoktatási intézmények lényegi tevékenységének tekinti (II. János Pál, 1990, nr. 32–33). Az említett dokumentumokon kívül számos és eltérő jogi kötőerővel rendelkező pápai és szentszéki dokumentum foglalkozik részben vagy egészben az egyetemekkel. Külön figyelmet érdemelnek azok a szinódus utáni pápai buzdítások, amelyek olyan régiókkal foglalkoznak, ahol a béke törékeny. Legyen szó akár Afrikáról (II. János Pál, 1995, 103.; XVI. Benedek, 2011, 773–775.), akár a Közel-Keletről (XVI. Benedek, 2012) vagy Dél-Amerikáról (Ferenc, 2020, 237.; Spadaro, 2020), illetve Ázsiáról (II. János Pál, 1999, 456–459., 460–464.), a buzdítások minden alkalommal megemlítik az egyetemek szerepét a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítása kapcsán. Jelentősek a világi krisztushívőkkel foglalkozó dokumentumok is (II. János Pál, 1989, 514–517.), tekintve, hogy ők rendelkeznek azokkal a szakismeretekkel, amelyek a biztonságpolitika akadémiai kutatásaihoz szükségesek (Ujházi, 2024).

Összességében elmondható, hogy a katolikus egyetemek kutatásai nélkül elképzelhetetlen az egyház békemissziója (Zani, 2018). A jogi hierarchia különböző szintjén álló dokumentumok általában csak rövid vagy közvetett utalást tesznek arra, hogy ez a tevékenység milyen módszereken keresztül történjen. A módszerek kidolgozása így elsősorban maguknak az egyetemeknek a feladata.

6. A béke előmozdítása az egyetem részéről: a hogyan?

Az Egyházi Törvénykönyv fő szabálya minden katolikus felsőoktatási intézményre vonatkozik. Ennek értelmében minden intézménynek hozzá kell járulni az emberi személy teljesebb kifejlődéséhez (807. k.; II. János Pál, 1990, 1496.). Az *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli konstitúció konkrétan utal „a szegények, a hátrányos helyzetűek, a ki-

sebbségek támogatására”, (II. János Pál, 1990, 1497.), a társadalmi igazságosság, az emberi méltóság, a természeti környezet és a globális erőforrások igazságosabb elosztására (II. János Pál, 1990, 1496.). Gary King és Christopher J. L. Murray (2001–2002, 585., 598.) hangsúlyozza, hogy nem elég megnevezni a humánbiztonság területeit, hanem definiálni kell a fogalmakat, és a kutatást kvantitatív mérésekkel alá kell támasztani. A tudományos igény – a fogalmi tisztázás és a módszertani szigor – jelöli ki a katolikus egyetem szerepvállalását az egyház missziós tevékenységében. Ez a különböző karok és szakok vonatkozásában másképpen jelenik meg. Joseph W. Bellacosa (2000–2001, 314–316.) vagy Andrew L. Anderson (1998–1999) például kijelenti, hogy a katolikus jogi karoknak olyan jogászokat kell képezniük, akik a legkiszolgáltatottabbak érdekeit képviselik, a jogot pedig a társadalmi igazságosság eszközeként használják. A katolikus egyház jogfelfogása alapvetően illeszkedik a jog jogállamban betöltött szerepéről vallott általános elméletekhez. Gustav Radbruch (1946, 107.) például a második világháború után, a náci jogrendszer kapcsán megfogalmazta: „a jog és az igazságosság elválaszthatatlan egymástól”, Ronald Dworkin (1986, viii.) szerint pedig a jog létezésének van alapvető erkölcsi minimuma.

Amíg azonban az európai jogtudomány és a katolikus jogfelfogás értékazonossága számos ponton kimutatható, addig más területeken a katolikus egyetem nagyobb kihívással találja szembe magát. A közgazdaság kapcsán például alapvető nehézséget jelent az egyház társadalmi tanításának, amely a szegények iránti elkötelezettségre és a közjó elsődlegességre épül, a modern közgazdaságtudomány fő áramával, a szabadpiaci elvekkel és a globális kapitalizmussal való összehangolása (Burrus et al., 2023). Andrew Yuengert (2011, 48–49.) szerint a közgazdaság oktatása igazi intellektuális csapda a katolikus egyetem számára, amikor a közjó katolikus elveit és a modern közgazdaság-tudomány módszereit akarja összeegyeztetni. Ezek a dilemmák a biztonságpolitika vonatkozásában is megjelennek. A katolikus egyetemek képzési programjaiból ritkán derül ki például, hogy módszertana, tanterve tekintetében hogyan járul hozzá a biztonságpolitika katolikus megértéséhez és ezzel az egyház válságkezelési mechanizmusaihoz (Browning & McDonald, 2011).⁸

Módszertani szempontból fontos megjegyezni, hogy a joggal és a közgazdasággal szemben lehetetlen általános szempontokat megfogalmazni a biztonságpolitikára, illetve tágabban a nemzetközi biztonsági tanulmányokra vonatkozóan (Liotta & Owen, 2006). A biztonságpolitika ugyanis töredezett és sokszínű tudományterület (Holmes, 2015). Több, egymással versengő iskola létezik, amelyeknek nincsen egyetlen, általánosan elfogadott koncepciója a biztonság fogalmáról. Más szereplőket tartanak fontosnak és más fenyegetésekre fókuszálnak. A katolikus egyetemnek ezért egyesével kell vizsgálni az iskolákat, legyen szó biztonságpolitikai realizmusról (Morgenthau, 2014, 53–60.) vagy

⁸ Cikkünkben rámutatnak, hogy az egész tudományterület adós a kifinomult és meggyőző etikai keretrendszer kidolgozásával.

neorealizmusról (Waltz, 2014, 124–129.), liberalizmusról (Keohane & Nye, 2012)⁹ vagy neoliberalizmusról (Nye, 2021),¹⁰ a koppenhágai iskoláról (Buzan & Hansen, 2009; Jaap de Wilde, 2008),¹¹ kritikai biztonsági tanulmányokról (Booth, 2012)¹² vagy (poszt)strukturálisizmusról (Campbell, 1998).¹³ Sőt, nem elég az adott iskolát elemezni, hanem azokat az eszmetörténeti és filozófiai elméleteket is figyelembe kell venni, amelyeket az irányzat saját érvelésének igazolására felhasznált. Ebből az is kiderülhet, hogy az adott biztonságpolitikai iskola sem feltétlenül értette meg az általa alkalmazott eszmeáramlatokat.

A koppenhágai iskola például felhasználta a nyelvi aktushoz John Langshaw Austin (1962) nyelvelméletét, a biztonságiasításhoz Carl Schmitt (2007) politikai teológiáját, a vallás mint különleges referencia tárgyhoz pedig Søren Kierkegaard (1954) „etikai teologikus felfüggesztés” gondolatát. A katolikus egyetem hiánypótló feladata lenne, hogy az egyes iskolák katolikus szempontú elemzését elvégezze, és vizsgálja az egyes elemek felhasználhatóságát. Továbbá elvárható, hogy az egyes biztonsági kihívásokat a katolikus hitrendszer fényében elemezze, és ennek mentén javaslatot tegyen a döntéshozóknak. A fogalmi tisztázáshoz a katolikus egyház katekizmusa, az egyház társadalmi tanítása kiindulópontot jelenthet. Itt megtalálhatók azok az alapvető fogalmak (állam, háború, emberi jogok stb.), amelyeket a biztonsági iskolák is vizsgálnak.¹⁴ Ami pedig a módszertant illeti, azt is az egyetemeknek kell kidolgozni, beleértve a teológia pozicionálását. A Nevelésügyi Kongregáció említett dokumentuma (2017), amellett, hogy megnevez néhány biztonsági kihívást, röviden utal a kutatás hogyanjára is. Nem használja ugyan a transzdiszciplinaritás kifejezést, de a kutatási „együttműködési hálózatok” létrehozására tett javaslata ezt a koncepciót írja körül (26. pont). A mélyebb módszertani kidolgozására azonban a dokumentumban sem kerül sor.

7. A teológia helye a biztonsági kérdések értékelésében

A jogalkotó előírja, hogy „minden katolikus egyetemen tartsanak olyan előadásokat, amelyek az ott tanított tudományokkal kapcsolatos teológiai kérdésekről szólnak” (GS, 10; 811. k. 2. §; II. János Pál, 1990, 1502.). Ez a teológiával kialakított párbeszéd biztosítja, hogy a

⁹ A realizmussal szemben a nemzetközi intézmények, a demokrácia és a gazdasági kölcsönösség szerepét a béke és biztonság megteremtésében. Nemcsak az államok, hanem a nemzetközi szervezetek is fontosak.

¹⁰ Itt külön ki kell emelni az egyház szempontjából a *soft power* jelentőségét.

¹¹ Bevezették a szektorális biztonság fogalmát (katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti). A biztonságosítás (securitization) elmélete szerint egy téma akkor válik biztonsági kérdéssé, ha egy releváns szereplő annak nevezi, és a közönség ezt elfogadja.

¹² Megkérdőjelezi a hagyományos, államközpontú megközelítéseket. Azt vizsgálja, kinek a biztonságáról van szó valójában. Középpontba helyezi az egyén (human security), a társadalmi csoportok és az emberi jogok biztonságát.

¹³ Azt elemzi, hogyan jön létre a biztonságról és a fenyegetésekről szóló tudás a nyelven és a diskurzuson keresztül. Kritizálja a fenyegetések objektív valósággént való beállítását.

¹⁴ Ilyen például maga a béke vagy a háború fogalma (Katolikus Egyház Katekizmusa, 2302–2317.).

katolikus tanítás beépüljön a biztonsági tanulmányokba. A jogszabály az „adott szak által érintett teológiai kérdések” értelmezéséről beszél (811. k.). Davide Cito (2004, 258.) felhívja azonban a figyelmet, hogy ez az egyházi hatóság által jóváhagyott katolikus teológiát és nem általában a teológiát jelenti. Nem is vallástudományról mint a vallással foglalkozó szekuláris tudományról van szó (Bernhardt, 2012). A biztonságpolitikához ugyan közelebb áll a szekuláris és értéksemleges vallástudomány, amely a vallást, a biztonságpolitikához hasonlóan, mint vizsgálati tárgyat kezeli (Ogden, 1978). A katolikus egyetem alkalmazhatja a vallástudomány elméleteit és módszereit a biztonságpolitikai kutatásokhoz, de a hit által megvilágított teológia adott kérdésben elfoglalt álláspontjának az értelmezése a katolikus egyetem jogszabályi kötelezettsége. A teológia belső, normatív reflexió, ami megkülönbözteti a vallástudomány leíró jellegű vizsgálódásától (Cox, 1994). A katolikus egyetemnek nemcsak az a kérdése, hogy hogyan hat a vallás általában a biztonságra, hanem hogy mi a katolikus tanúságtétel mondanivalója a biztonságról és az egyes kihívásokról. Ez a krisztushívők jogainak az oldaláról is megközelíthető, tekintve, hogy joguk van általános apostoli küldetésükhöz segítséget kapni az egyházi hatóságtól (229. k.). Ez a segítség pedig, ahogy Alvaro del Portilio (1999, 87–90.) és Carlos José Errazuriz (2000, 196–200.) is fogalmaz, konkrét élethelyzetekben jelenik meg. A biztonsági tanulmányoknál ez konkrétan azt jelenti, hogy az ott tanuló és kutató diákoknak joga van ahhoz, hogy az egyes biztonságpolitikai iskolákat és a konkrét biztonsági kihívásokat a katolikus egyház tanításának a fényében is megismerjék. A jogszabály (811. k.) szoros értelmezése alapján elegendő lenne, ha a biztonsági vagy nemzetközi tanulmányi szakokon külön tantárgy keretében bemutatnák az egyház békére, biztonságra és háborúra vonatkozó társadalmi tanítását. Szakmailag azonban eredményesebb, ha számos kutató, akár a védelemi szektor képviselőinek a bevonása mentén, célzott kutatásokat végez. Ezek alapján pedig külön tananyag kerül bevezetésre a biztonsági elméletek katolikus megvilágítására (Murzaku, 2025, 1.). Egyes biztonsági kihívások (nukleáris elrettentés [Christiansen, 2017], a csapásmérésre is alkalmas önvezető repülő [Német Püspöki Konferencia, 2024, 63–64.], a migráció [Ferenc, 2018a] vagy a terrorizmus [Auza, 2016]) hangsúlyosabbak voltak ugyan, a legtöbb terület azonban nem került alapos kidolgozásra, és nem került megalkotásra egy egységes katolikus alapú biztonságpolitikai koncepció (King, 2015, 171–172.). A háború természetének markáns változása okán a tanítóhivatalnak egyre inkább szüksége lesz olyan integratív modellekre kidolgozására, amelyek iránymutatást adnak mind a meghatározó biztonságpolitikai irányzatok, mind az egyes biztonsági kihívások értékeléséhez. Ehhez pedig a katolikus egyetemek jelenthetik a legfontosabb intellektuális bázist.

8. Az egyházi egyetemek és a szent tudományok a béke szolgálatában

A jogalkotó kötelezi a katolikus egyetemeket, hogy rendelkezzenek teológiai karral vagy intézettel, de legalább tanszékkal (811. k. 1 §). A szent tudományokkal foglalkozó intézetek egyrészt szorosan hozzájárulnak az egyház missziós küldetéséhez, másrészt

az egyetem katolikus identitásának formálásához. Az egyházi egyetemekere és felősktatási intézményekre vonatkozó joganyag (815–821. kk.) az intézetek működésére és belső életére vonatkozik. A többi karral való együttműködésük és a közös kutatások miatt a joganyag átsugárzik a katolikus egyetem egészére.

Az egyházi egyetemek átfogóbb jogi keretét a *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli konstitúció adja (Ferenc, 2018b), amely néhány éve lépett a *Sapientia Christiana* kezdetű apostoli konstitúció helyébe (II. János Pál, 1979). Utóbbi a zsinat után született (1979) és több pontban is utalt a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítására (Rodríguez de la Peña, 2020). Egyes értelmező rendelkezések, mint például, hogy a karok a kinyilatkoztatás fényében keressenek megoldást az emberek problémáira, az igazságtalanságra, a konfliktusokra és a béke hiányára (66. cikkely), már jelezték a teológiai kutatások zsinati orientációját. Weren (1995) véleménye szerint a 79-es konstitúció nem hozott módszertani áttörést. A dokumentum ugyanis a dialógus általános zsinati elveinek ismétlésén túl nem rendelte el a mélyebb inter- vagy tanszdiszciplináris kutatásokat. A társadalomtudományok szerepe marginális maradt, bár az említett területek már feltételezték volna a teológia és a többi tudomány aktívabb párbeszédét.

Weren ugyanakkor látta azt a részben hermeneutikai (Weren, 1995, 194.), részben kontextuális átalakulást, folyamatot (Weren, 1995, 198.), amely az egyházi egyetemeken elkezdődött. A hermeneutika szempontból ez azt jelenthette volna, hogy a teológia a keresztény hagyományt az aktuális biztonsági kérdésekkel hozza összefüggésbe, a kontextuális pedig, hogy a társadalomtudományok által adott empirikus adatok a teológiai és a katolikus tanítás homlokterébe kerülnek. Weren jogosan tételezte fel, hogy a teológiának Európa- vagy világszerte reagálnia kell a társadalmi (biztonsági) kihívásokra (Weren, 1995, 198.). Azt is helyesen látta, hogy az egyházban lévő törésvonalak miatt, amelyek a regionális eltérésekből, illetve a szekularizáció különböző fokából adódnak, a teológiai karok atmoszférája, illetve az alkalmazott módszerei is eltérnek (Weren, 1995, 192.). A szerző azt a következtetést is levonja, hogy „különböző teológiák világában élünk, ahol egyetlen teológia sem büszkélkedhet azzal, hogy ő lenne a mérce, amely alapján a többi teológiát megítélik” (Weren, 1995, 194.). A katolikus teológiának és az egyházi fakultásoknak azonban van megalapozott mércéje, amelyet az egyház tanítóhivatala őriz (Salvatori, 2002, 457.).

II. János Pál pápa az *Ad tuendam fidem* (1998) kezdetű motu proprio-jával kiegészítette az Egyházi Törvénykönyvet (1983), jogszabállyá téve, hogy „szilárdan el kell fogadni és vallani kell összességében és részleteiben mindazokat az igazságokat, melyeket az Egyház definitív módon hit és erkölcs kérdésében tanít” (750. k. § 2.). Ez kifejezetten releváns az egyházi egyetemek számára, amikor biztonságpolitikai, háborús és békekérdésekben kutatnak és oktatnak, ahol az Egyháznak definitív tanítása van. Az egyházi egyetemek sajátossága, hogy minden biztonsági kérdést teológiai perspektívából közelítenek meg, párbeszédet folytatva más tudományokkal a mélyebb megértés érdekében. A karok tanárai nem pusztán szociológiai vagy politikai elemzést végeznek (mint a kontextuális modellek sugallják), hanem kötelező erkölcsi keretrendszerben dolgoznak. Így például

az igazságos háború feltételeiről (KEK, 2309.), az emberi személy sérthetetlen méltóságáról (Hittani Dikasztérium, 2024), a közjó fogalmáról, valamint a szolidaritás és szubszidiaritás elvéről (KEK, 1883.; II. János Pál, 1987, 520–521.) az egyház hivatalos tanításának keretében kell nyilatkozniuk. Nem tekinthetnek el az egyház elmarasztaló tanításától olyan kérdésekben sem, mint amilyen a háború (az igazságosság helyreállításának eszköze [Pápai Igazságosság és Béke Tanács, 2004, 497.]), a totális háború (GS, 80.), a civilekkel szembeni erőszak és ártatlan áldozatok (Ferenc pápa, 2020, 188.) vagy a féktelen fegyverkezés (GS, 81.). Ez a néhány példa jelzi, hogy a katolikus teológusok és a teológiai karok ezekben a morális alapú biztonsági kérdésekben az egyház álláspontját képviselik. A teológiai karok ezzel segítik az egész katolikus egyetemet ilyen irányú kutatásait. A teológiai karokon a teológia foglalja el a központi helyet, a többi társadalomtudomány pedig segít megérteni a biztonsági kihívásokat. A katolikus egyetemeken a teológia inkább keretezi a biztonsági kutatásokat, segítve a jogszabály végrehajtását, hogy a „katolikus tanítás figyelembevételével műveljék és oktassák” (k. 809) a biztonság- vagy külpolitika kérdéseit.

9. A teológia kutatások transzdiszciplináris újra pozicionálása

A zsinat után kialakult a nyitottság a teológia és a többi tudomány közötti párbeszédre. Hogy ez milyen szinten valósult meg mind regionálisan, mind az egyes tudományterületeken, jelentősen eltért.

Ami a tudományok közötti együttműködés kategóriáit illeti, a multidiszciplinaritás a tudományok párhuzamos, de szintézis nélküli, az interdiszciplináris már szintetizáló és a transzdiszciplináris a tudás tudományágak feletti együttműködése (Robert, 2017). Utóbbi a tudományterületek szigorú elhatárolásának a kritikájából született. Lényege, hogy a tudományok és annak módszerei átjárják egymást már a kutatás folyamatában, és ez az eredményekben is megjelenik (Frodeman, 2017). Az a meglátás, hogy a komplex és valós problémák megoldása nem lehetséges egyetlen tudomány perspektívájából (Bernstein, 2015) a biztonságpolitika alapja.¹⁵ A 20. század végén már evidencia volt, hogy a vallás kitüntetett helyen szerepel a biztonságpolitikában (Buzan & Hansen, 2009, 10–14.),¹⁶ a politikai gondolkodásban (Doyle, 2007, 627.), és adott esetben megjelenik a nemzeti biztonsági stratégiákban is (Lucius, 2013).

¹⁵ A biztonságpolitikai tanulmányok (*security studies*) modern felfogása a területet nem önálló diszciplínaként, hanem egy interdiszciplináris mezőként határozza meg, amely számos tudományterület – többek között a politikatudomány, a nemzetközi kapcsolatok, a szociológia és a hadtudomány – elméleteit és módszereit integrálja. Maga az anyatudomány, a nemzetközi kapcsolatok is „lényegileg és visszavonhatatlanul interdiszciplináris kutatási terület”, amely számos diszciplínából merít (Gofas & Hay, 2012, 427.).

¹⁶ A vallás a hidegháború alatt marginális volt a biztonságpolitikai gondolkodásban. A 20. század végére azonban, különösen Samuel Huntington „Civilizációk összecsapása” tézise (1993) és a 2001. szeptember 11-i események után a vallás központi jelentőségű biztonsági kérdés lett (Williams, [é.n.], 1–2.).

Ferenc pápa az egyházi egyetemeket újraszabályozó *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli konstitúcióban nagyobb hangsúlyt helyezett a teológia és más tudományok párbeszédére. Budapesten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen mondott beszédjében a párbeszédre épülő aktív teológia jelentőségét emelte ki, amely szerint „a tudomány segítségével nemcsak megérteni, hanem a jót tenni is igyekszünk”. Külön kitért a zárt ideológiák veszélyeire, és olyan tudáseszményt vázolt fel, amely nyitott és építő jellegű (Ferenc, 2023, 92–98.). A *Veritatis gaudium* kezdetű konstitúció függeléke megnevez néhány területet (béke-, ökológiai, társadalomtudományok, arabisztika és iszlám, illetve judaizmus), amelyre javasolja a külön intézetek létrehozását. Ezek mind olyan kérdések, amelyek rámutatnak a teológiai és a biztonsági tanulmányok közötti mélyebb, akár transzdiszciplináris kutatások jelentőségére. XIV. Leó a *Gravissimum educationis* kezdetű zsinati dokumentum évfordulójára kiadott apostoli buzdításában a „humán digitalizáció” kapcsán külön hangsúlyozta a tudományos párbeszéd jelentőségét. Kiemelte az öt intelligencia (technikai, érzelmi, szociális, lelki és ökológiai) harmonizálásának szükségességét (Leó XIV, 2025). A technológiai fejlődés ugyanis nem választható el a lelki, a szociális és a környezeti dimenzióktól. A pápa itt egyben azt is megfogalmazta, hogy a katolikus egyetemeken a párbeszéd kultúráját kell építeni. Ez azonban kutatómódszertani keretet is feltételez, amely lehetővé teszi a biztonsági kérdések holisztikus vizsgálatát. Olyan konkrét biztonsági kihívásokra is rámutat a pápa továbbá, mint a háborúk, a migráció, az egyenlőtlenségek és a különböző formájú szegénység (Leó XIV, 2025, nr.13.)

Jesús Manuel García Gutiérrez (2019, 160.) véleménye szerint a *Veritatis gaudium* kezdetű konstitúció újrapozicionálta a teológiát. Inkább a megélt tapasztalatokból és kevésbé a doktrínából kell kiindulni a dokumentum alapján. Hasonló szempontra hívja fel a figyelmet Bruno Esposito is. Szerinte a konstitúció újszerűsége annak értelmező rendelkezésében rejlik (Esposito, 2020, 97.). Ez normává teszi az induktív kutatási módszert és szakít a teológiai diskurzust hagyományosan meghatározó deduktív módszerrel. Mindez a biztonságpolitika és a teológia kapcsolatában azt jelentené, hogy az érvelés a valós konfliktusokból, az igazságtalanság konkrét megnyilvánulásaiból és a biztonsági kihívásokból indulna ki.

A konstitúció ugyanakkor a régi joganyaghoz hasonlóan továbbra is fenntartja az erős garanciális elemeket, és megerősíti, hogy a kutatásoknak a kinyilatkoztatás jelenti a keretét. A filozófiai karok esetében külön említi a skolasztika és Aquinói Szent Tamás (54. cikk 1. §) módszereit, amelyeket a logikai szigor, az érvek és ellenérvek precíz rendben történő ütköztetése, a szisztematikus felépítés és a katolikus tanítás abszolút primátusa jellemez. A skolasztika hagyományosan a kinyilatkoztatás és a hit megértését szolgálta, és távol áll a mai értelemben vett transzdiszciplinaritástól, amely a tudományok egyenrangúságára épül (Leinsle, 2012, 5–12.).

A dokumentumot ezért inkább kísérletnek lehet tekinteni a hagyomány, a dogma, a módszertan feszültségének a feloldására. Egyszerre törekszik arra, hogy a teológia ne veszítse el a katolikus identitását, de képes legyen az új biztonsági kérdésekre választ adni. A dokumentumból egyértelmű módszertani következtetést nem vonhatunk le. A

biztonságpolitikához kapcsolódó területeknek a társadalomtudományok eszközeivel, de egyben teológiai szempontok szerinti vizsgálata konkrét kutatásokat tételez fel. Ezek tapasztalataiból lehet majd a teológiai tanításnak és a valóságnak is megfelelő módszereket kialakítani.

10. Következtetések

Az akadémia, majd az egyház egyetemei mindig szerepet játszottak a tág értelemben vett humán és társadalmi biztonsági kérdések értékelésében. Az egyház illetékesnek tartotta magát, hogy a hit fényében az emberiséget érintő minden kérdéssel foglalkozzon. Az egyház azonban, amely magára mint az igazság letéteményesére tekintett, a biztonsági kérdésekre, de leginkább a háborúra teológiai perspektívából válaszolt. A területek összetettsége legfeljebb a történelmi kontextus okán realizálódott.

A kánonjog, mint amely sajátos találkozási pontja a jogtudománynak és a teológiának, illetve a társadalmi realitásoknak korai példája a biztonsági kérdések összetettebb megközelítésnek. A *Treuga Dei* például egyszerre jogintézmény és társadalmi kihívásra való reflexió, miközben az alapjait a biblikus és teológiai hagyományok adják. A teológián némileg túlmutató reflexió történt egyes középkori fegyverrendszerek tekintetében is. A végső konklúzió azonban ebben az esetben is teológiai aspektusból történt. Igazi transz- vagy interdiszciplinaritásról ebben az esetben sem beszélhetünk, hanem legfeljebb a multidiszciplinaritás korai és nem is tudatos formájáról lehet szó.

A 19. század pápai helyesen értékelték a korszak társadalmi problémáit, amelyeket a modern biztonságpolitika megközelítésében már biztonsági kihívásoknak is tekinthetünk. Ennek bizonyítéka, hogy az egyház társadalmi tanítása idővel lefedte a modern kor összes biztonsági kihívását. A II. Vatikáni Zsinat után a különböző jogi kötetőrével rendelkező dokumentumok bekapcsolták az egyházi és katolikus egyetemeket az egyház társadalmi és békeküldetésébe.

Az egyházi dokumentumok a módszertani kérdésekben visszafogottak. A katolikus hitigazságok megőrzése mellett a tudományterületek közötti párbeszédre csak rövid utalásokat találunk. A részletek kidolgozása az egyes tudományterületeket oktató és kutató intézményekre marad. A nemzetközi és biztonságpolitikai tanulmányok kapcsán azonban fontos látni ezeknek a tudományterületeknek a töredezettségét. Számos iskola létezik, amely más aktort tart fontosnak, másképp értelmezi a biztonságot, és mások a biztonsági kihívások kapcsán megfogalmazott fókuszai is. A katolikus és egyházi egyetemek feladata, hogy ezeket a biztonságpolitikai iskolákat a keresztyény és katolikus szempontokkal ütköztessék, és egy integratív modell keretében értelmezzék a biztonsági kihívásokat.

Ferenc pápa a *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli konstitúcióban párbeszédet folytató, konkrét tapasztalatokból kiinduló (induktív) teológiát szorgalmazott. Ez alulról jött tapasztalatokból, konkrét biztonsági kihívásokból és igazságtalanságokból indul

ki. A katolikus teológia béke és biztonság kapcsán betöltött új szerepe azonban elképzelhetetlen a biztonsági tanulmányokkal való párbeszéd nélkül. A konstitúcióban még mindig látszik az a feszültség, amely a transzdiszciplináritásra való nyitottság és az erős jogi garanciák, illetve a klasszikus tomista értékrend melletti elkötelezettség ellentétéből ered.

A katolikus egyetemen a teológia és az egyház tanítása rendező elv és keret. A biztonságpolitika vagy a nemzetközi tanulmányok tekintetében a teológia adja meg a sajátos katolikus orientációt. A teológia azonban nem helyettesíti, hanem orientálja és segíti, adott esetben kiegészíti a biztonsági tanulmányok eredményeit. Főleg olyan kérdésekben, ahol a tanítóhivatalnak van állandó tanítása. A biztonságpolitika általában képlékenyebb témákat vet fel, mint a morálteológiában ismert más területek (pl. abortusz vagy eutanázia). A kutatók mozgástere ezért általában nagyobb, amikor a biztonságpolitikai iskolákat vagy az egyes biztonsági kérdéseket vetik össze az egyház tanításával. Az igazi kérdés inkább módszertani. A multi-, inter- és transzdiszciplináris kutatások jogszabályi lehetősége adott, akár a katolikus egyetemen belül, akár más külső intézetekkel. A koncepció, a vezetői szándék, az intézményi és főképp a humán kapacitás hiánya miatt azonban még nem látszik, hogyan alakul a két tudomány kapcsolata. Az ilyen típusú kutatások nagy szolgálatot tennének mind a helyi egyházi hatóságoknak, mind a Szentszéknek a *soft power* eredményesebb alkalmazása érdekében.

Ezt a párbeszédet szorgalmazza XIV. Leó is a II. Vatikáni Zsinat *Gravissimum educationis* kezdetű deklarációjának hatvanadik évfordulója alkalmából kiadott apostoli buzdításában. Az egyetemeknek egyértelműen központi szerepet szánt a pápa a béke előmozdításában. Mindez azt is mutatja, hogy a biztonsági kihívások teológiai értelmezése nyitott folyamat, amelyben a határok, a módszertan és a katolikus tanításhoz való hűség kérdései folyamatosan újraértelmeződnek.

Irodalomjegyzék

- Anderson, A. L. (1998–1999). Ex Corde Ecclesiae: Obstacle or Opportunity for Catholic Affiliated Law Schools. *Gonzaga Law Review*, 34(1), 103–124.
- Aquinói Szent Tamás. *Summa Theologiae*.
- Augustinus. De Civitate Dei. In J.-P. Migne (Ed.), *Patrologiae Cursus Completus*. (Series Latina 41.). Migne, 1845.
- Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Clarendon Press.
- Auza, B. (2016). Statement by H. E. Archbishop Bernardito Auza Apostolic Nuncio, Permanent Observer of the Holy See Seventy-first Session of the United Nations General Assembly, Sixth Committee. https://www.un.org/en/ga/sixth/71/pdfs/statements/int_terrorism/holy_see.pdf (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (2007). *Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma*. Szent István Társulat.

- Bauer, D., & Lesaffer, R. (2005). Ivo of Chartres, the Gregorian Reform and the Formation of the Just War. *Journal of the History of International Law*, 7(1), 43–54.
- Bea, A. (1941). *La Costituzione Apostolica Deus Scientiarum Dominus*. *Gregorianum*, 22(4), 447–449.
- Bellacosa, J. W. (2000–2001). *Ex Corde Ecclesiae: Reflections, Perspectives and Proposals*. *Catholic Lawyer*, 40(4), 314–316.
- Benedek, XV. (1914). *Enc. Ad Beatissimi Apostolorum*. 1914. X. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 6(18), 585–599.
- Benedek, XV. (1920). *Enc. Pacem Dei Munus*. 1920. V. 23. *Acta Apostolicae Sedis*, 12(6), 209–218. erintem jő
- Benedek, XVI. (2011). *Exhort. Ap. Post Syn. Africae munus*. n. 74., 107., 131., 2011. IX. 19. *Enchiridion Vaticanum*, 27, 773–775. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20111119_africae-munus.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Benedek, XVI. (2012). *Ap. Exhort. Post. Syn. Ecclesia in Medio Oriente*. 2012. IX. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 104(10), 751–796.
- Bernhardt, R. (2012). *Comparative Theology: Between Theology and Religious Studies*. *Religions*, 3(4), 965. <https://doi.org/10.3390/rel3040964>
- Bernstein, J. H. (2015). *Transdisciplinarity: A Review of Its Origins, Development, and Current Issues*. *Journal of Research Practice*, 11, Article R1.
- Biscardi, A. (1977). *La Chiesa e le origini del Diritto Canonico*. *Studi Urbinati*, 46(29), 51–73.
- Boeve, L. (2018). *School of Dialogue in Love: Interweaving Gravissimum Educationis with Perfectae Caritatis anno 2015*. In A. C. Mayer (szerk.), *The Letter and the Spirit: On the Forgotten Documents of Vatican II* (pp. 95–116). Peeters.
- Booth, K. (2012). *Theory of World Security*. University Press.
- Bover, J. M. (1944). *La verdad hislórica de la Biblia según la encíclica Divino afflate spiritu*. *Estudios eclesiasticos*, 71(18), 437–458.
- Browning, C. S., & McDonald, M. (2011). *The future of critical security studies: Ethics and the politics of security*. *European Journal of International Relations*, 19(2), 235–255.
- Brugnotto, G. (2001). *Il seminario maggiore: autentica comunità ecclesiale*. *Annotazioni teologico-canonistiche*. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 14(3), 228–245.
- Buckley, M., S.J. (1993). *The Catholic University and the Promise Inherent in its Identity*. In J. P. Langan (szerk.), *Catholic Universities in Church and Society: A Dialogue on Ex corde ecclesiae* (pp. 74–89). Georgetown University Press.
- Burrus, R. T., et al. (2023). *The Effect of Catholic Education on Economic Ideology*. *Religions*, 14(2), 153.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press.
- Byrnes, T. A. (2023). *Soft Power of the Catholic Papacy*. In P. Mandaville (szerk.), *The Geopolitics of Religious Soft Power How States Use Religion in Foreign Policy* (pp. 232–247). Oxford University Press.
- Callahan, D. F. (1987). *The Peace of God and the Cult of the Saints in Aquitaine in the Tenth and Eleventh Centuries*. *Historical Reflections*, 14(3), 445–466.
- Campbell, D. (1998). *Why Fight: Humanitarianism, Principles, and Post-structuralism*. *Millennium: Journal of International Studies*, 27(3), 497–521.
- Cattaro, G. M., & Russo, C. J. (szerk.) (2016). *Gravissimum Educationis: Golden Opportunities in American Catholic Education*. Bloomsbury.

- Chong, A. (2003). Small state soft power strategies: virtual enlargement in the cases of the Vatican City State and Singapore. *Cambridge Review of International Affairs*, 23(3), 3387.
- Christiansen, D. (2017). The Church Says „No” to Nuclear Weapons Pastoral and moral implications. *La Civiltà Cattolica*, English Edition, 3.
- Cito, D. (2004). Kommentár a 807. kánonhoz. In Á. Marzoa, J. Miras & R. Rodriguez-Ocana (szerk.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, Vol. III/1 (pp. 241–244). Wilson & Lafleur.
- Conferentia Episcoporum Hungariae. (2023). Christ is our Future. The Speeches of His Holiness Pope Francis During His Apostolic Visit to Hungary. Szent István Társulat.
- Congregation For Catholic Education. (2017). Educating to fraternal humanism. Building a „civilization of love” 50 years after Populorum progressio. Guidelines. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20170416_educare-umanesimo-solidale_en.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Corey, D. D., & Charles, J. D. (szerk.) (2018). *The Just War Tradition: An Introduction*. ISI Books.
- Cox, J. (1994). Religious Studies by the Religious: A Discussion of the Relationship Between Theology and the Science of Religion. *Journal for the Study of Religion*, 7(2), 3–31.
- Cushman, R. E. (1965). Some Social Implications of the Vatican Council. *The High School Journal*, 49(3), 132–138.
- Dorr, D. (2012). Themes and Theologies in Catholic Social Teaching over Fifty Years. *New Blackfriars*, 93(1044), 137–154.
- Doyle, R. B. (2007). The U.S. National Security Strategy: Policy, Process, Problems. *Public Administration Review*, 67(4), 624–629.
- Dworkin, R. (1986). *Law’s Empire*. Harvard University Press.
- Engelbreton, K. (2009). Beyond Neutrality: The Catholic University and Inter-religious Dialogue. *Journal of Adult Theological Education*, 6(1), 42–54.
- Echeverri, S. J. (1985). San Agustín el africano. In *Saint Augustine: Father of European and African Civilization* (pp. 36–39). New Benjamin Franklin House.
- Erdő P. (2014). Az íjászok és a hajítógép-kezelők büntetése adalékok a kánonjogi szövegmagyarázat és esetmegoldás történetéhez. *Magyar Tudományos Akadémia*.
- Errazuriz, C. M. (2000). Il diritto e la giustizia nella Chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico. Giuffrè.
- Esposito, B. (2020). La Costituzione Apostolica Veritatis gaudium e le sue Norme applicative; Istruzione Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale. *Ius Canonicum*, 60(119), 91–152.
- Fabris, C. (2024). Il servizio della carità alla luce della recente riforma della Curia Romana. In *Docenti del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico* (szerk.), *Praedicate evangelium: riforma della Curia Romana e servizio dell’evangelizzazione* (pp. 301–315). Glossa.
- Ferenc pápa (2018a). *A Stranger and You Welcomed Me: A Call to Mercy and Solidarity with Migrants and Refugees*. Orbis Books.
- Ferenc pápa (2018b). Const. Ap. Veritatis Gaudium. 2018. I. 9. Acta Apostolicae Sedis, 110(1), 7–13.
- Ferenc pápa (2020). Enc. Fratelli tutti. 2020. III. 3. n. 124., 178. https://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Ferenc pápa (2020). Exhort. Post Synod. Querida Amazonia. n. 17. 2020. II. 2. Acta Apostolicae Sedis, 112(3), 237.
- Ferenc pápa (2022). Const. Ap. Praedicate evangelium. (II/3) 2022. III. 19. Acta Apostolicae Sedis, 114(4), 382, 384, 432.

- Flannery, A. (szerk.) (1975). Vatican Council II: The Conciliar and Post Conciliar Documents. Liturgical Press. „Gravissimum Educationis”.
- Flamini, R. (2014). Peter and Caesar: Is Pope Francis Shifting the Vatican’s Worldview? *World Affairs*, 177(2), 25–33.
- Frodeman, R. (2017). The Future of Interdisciplinarity: An Introduction to the 2nd Edition. In R. Frodeman (szerk.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity* (2. kiad., pp. 3–8). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198733522.013.11>
- Gagliardi, M. (2020). Truth is a Synthesis: Catholic Dogmatic Theology. Emmaus Academic.
- Ghellinck, J. de. (1935). Algunas particularidades de la Constitucion „Deus Scientiarum Dominus”. *Estudios Eclesiásticos*, 14(55), pp. 289–309.
- Gofas, A., & Hay, C. (2012). International relations and the challenges of interdisciplinarity. *International Relations*, 26(4), 427.
- Gutiérrez, G. J. M. (2019). Evoluzione del metodo della teologia del vissuto cristiano in Occidente. *Mysterion: Rivista di Ricerca in Teologia Spirituale*, 12(2), 165–177.
- Grocholewski, Z. (2003). Kommentár a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúció 112–116. cikkelyhez. In P. Vito (szerk.), *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana* (pp. 153–164). Libreria Editrice Vaticana.
- Hittani Dikasztérium. (2024). Dignitas Infinita. 2024. 25. 03. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dcf_doc_20240402_dignitas-infinita_en.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Hartdegen, S. (1943). The Influence of the Encyclical „Providentissimus Deus” on Subsequent Scripture Study. *The Catholic Biblical Quarterly*, 5(2), 141–59.
- Holmes, K. R. (2015). What Is National Security? The Heritage Foundation, 17–24.
- Hornsby-Smith, M. P. (2010). War and peace. In M. P. Hornsby-Smith (szerk.), *An Introduction to Catholic Social Thought*. Cambridge University Press.
- Hrynkow, C. W. (2017). „If You Want Peace, Work For Justice”: Assessing Pope Paul VI as a Peacebuilder on the Levels of Insight and Action. *Peace and Conflict Studies*, 24(2), 1–29.
- Ireland, J., et al. (1903). Leo XIII., His Work and Influence. *The North American Review*, 177(562), 321–364.
- János Pál, II. (1987). Enc. Sollicitudo Rei Socialis. 1987. XII. 30, n. 9. *Acta Apostolicae Sedis*, 80(5), 513–586.
- János Pál, II. (1988). Adhort. Ap. post-synod, Christifideles Laici, 1988. XII. 30, *Acta Apostolicae Sedis*, 81, 393–521.
- János Pál, II. (1988). Const. Ap. Pastor Bonus. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80(7), 841–934.
- János Pál, II. (1990). Const. Ap. Ex Corde Ecclesiae. 1990. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 82(15), 1475–1509.
- János Pál, II. (1995). Exhort Ap. Post syn. Ecclesia in Africa. 1995. IX. 14., *Acta Apostolicae Sedis*, 88(1), 5–82.
- János Pál, II. (1998). Motu proprio, Ad tuendam fidem. 1998. V. 5. *Acta Apostolicae Sedis*, 90, 457–460.
- János Pál, II. (1999). Ap. Exhort. Post. Syn., Ecclesia in Asia. 6. XI. 1999. *Acta Apostolicae Sedis*, 92(6), 449–528.
- Johnson, J. T. (2003). Just War as It Was and Is. *First Things*. <https://www.firstthings.com/article/2003/11/just-war-as-it-was-and-is>
- Katolikus Egyház Katekizmusa. (2002). Szent István Társulat.

- Keane, J. J. (1891). The Catholic Church and Economics. *The Quarterly Journal of Economics*, 6(1), 25–46.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence*. Longman.
- Kierkegaard, S. (1954). *Fear And Trembling and the Sickness unto Death*. Anchor.
- King, G., & Murray, C. J. L. (2001–2002). Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, 116(4), 585–610.
- King, J. (2015). Review Essay on Catholic Higher Education After *Ex corde Ecclesiae*. *Journal of Moral Theology*, 4(2), 159–176.
- Kuttner, S. (2018). *Gratian and the Schools of Law, 1140–1234*. Second Edition. Routledge.
- Langan, J. (1984). The Elements of St. Augustine's Just War Theory. *The Journal of Religious Ethics*, 12(1), 19–38.
- Leinsle, U. G. (2012). *Introduction to Scholastic Theology*. The Catholic University of America Press.
- Leó, XIII. (1879). *Enc. Aeterni Patris*. 1879. VIII. 4. *Acta Sanctae Sedis*, 12, 97–115.
- Leó, XIII. (1885). *Enc. Spectata-fides*. 1885. XI. 27. https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_27111885_spectata-fides.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Leó, XIII. (1890). *Enc. Catholicae Ecclesiae*. 1890. XI. 20. https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20111890_catholicae-ecclesiae.html (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Leó, XIII. (1891). *Enc. Rerum novarum*. 1891. V. 15. *Acta Sanctae Sedis*, 23, 641–670.
- Leó, XIII. (1893). *Enc. Providentissimus Deus*, 1893. XI. 18. *Acta Sanctae Sedis*, 26, 269–292.
- Leó, XIII. (2025). *Lett. Ap. Disegnare nuove mappe di speranza*. 2025. 10. 28. n. 1., 7., 10. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2025/10/28/0805/01434.html> (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Liotta, P. H., & Owen, T. (2006). Why Human Security? *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 7(2), 37–54.
- Lucius, C. (2013). Religion and the National Security Strategy. *Journal of Church and State*, 55(1), 50–70.
- Mantovani, M. (2017). Francisco de Vitoria on the „Just War”: Brief Notes and Remarks. In J. M. Beneyto & J. Corti Varela (szerk.), *At the Origins of Modernity. Studies in the History of Law and Justice* (pp. 119–141). Springer.
- Massaro, T. (2022). Pope Francis: Renewing Roman Catholic Approaches to Peace. *MST Review*, 24(2), 96–130.
- Melé, D. (2022). The Catholic University—Identity, Mission, and Responsibilities. In D. C. Poff (szerk.), *University Corporate Social Responsibility and University Governance. Advances in Business Ethics Research*, vol 8. (pp. 167–181). Springer.
- Montan, A. (1994). L'educazione cattolica (cann. 781–792). In *Associazione Canonistica Italiana* (szerk.), *La funzione di insegnare della Chiesa* (pp. 65–97). Glossa.
- Morgenthau, H. J. (2014). A realist theory of international politics. In C. Elman & M. A. Jensen (szerk.), *Realism Reader* (pp. 53–60). Routledge.
- Müller, L. (2016). *Curia Romana Semper Reformanda: Beweggründe für Reformen in der Geschichte der Römischen Kurie*. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 175(1), 6–24.
- Murphy, R. J. (1943). The Teachings of the Encyclical „*Providentissimus Deus*”. *The Catholic Biblical Quarterly*, 5(2), 125–140.
- Murzaku, I. A. (2025). Preface: Exploring and Enacting the Five I's of Catholic Studies: Incarnation, Interdisciplinarity, Inclusivity, Integration, and Innovation. In I. A. Murzaku & J. P. Rice

- (szerk.), *An Interdisciplinary Pedagogical Model for Catholic Studies Rooted in Vatican II, Growing Through the 21st Century* (pp. 1–13). Springer.
- Nicolini U. (1978). *Diritto romano e diritto canonico elementi fondamentali della civiltà europea*. Jus 1, 29–57.
- Nuesse J (2000.) William Joseph Kerby (1870–1936): The Approach to His Field of the First American Catholic Sociologist. *American Catholic Studies*, 111, 77–96.
- Nye, J. S. (2021). Soft power: the evolution of a concept. *Journal of Political Power*, 1–13.
- O'Collins, G. (2014). *The Second Vatican Council: Message and Meaning*. Liturgical Press.
- Ogden, S. M. (1978). Theology and Religious Studies: Their Difference and the Difference It Makes. *Journal of the American Academy of Religion*, 46(1), 3–17.
- O'Malley, J. W. (2006). Trent and Vatican II: Two Styles of Church. In R. F. Bulman & F. J. Parrella (szerk.), *From Trent to Vatican II: Historical and Theological Investigations*. (pp. 301–320). Oxford University Press.
- Pál, VI. (1964). Enc. *Ecclesiam Suam*, 1964. VIII. 38. 78. 99. 108., *Acta Apostolicae Sedis*, 56(10), 609–659.
- Pál, VI. (1967a). Enc. *Populorum progressio*. 1967. III. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 59(4), 257–329.
- Pál, VI. (1967b). Const. Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*. 1967. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 59(14), 841–915.
- Pál, VI. (1971). Enc. *Octogesima Adveniens*. 1971. V. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 63(8), 401–444.
- Pérez de Heredia y Valle, I. (1983). Die Römische Kurie. In J. Listl, H. Müller & H. Schmitz (szerk.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts* (pp. 281–301). Pustet.
- Phan, P. (2012). Interreligious and Ecumenical Dialogue at Vatican II: Some Rethinking Required. *Conversations on Jesuit Higher Education*, 42(1), 1–5.
- Pius, XI. (1931a). Enc. *Quadragesimo anno*. 1931. V. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 23(6), 177–285.
- Pius, XI. (1931b). Const. Ap. *Deus scientiarum Dominus*, 1931. V. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 23, 241–262.
- Pius, XII. (1939). Enc. *Summi Pontificatus*, 1939. X. 20. *Acta Apostolicae Sedis*, 31(3), 413–453.
- Pius, XII. (1943). Enc. *Divino Afflante Spiritu* 1943. X. 30 *Acta Apostolicae Sedis*, 35(10), 297–325.
- Portilio, A. del. (1999). *Laici e fedeli nella Chiesa*. Giuffrè.
- Quinn, J. M. (1974). The Moral Philosophy of St. Bonaventure. *The Southwestern Journal of Philosophy*, 5(1), 39–70.
- Radbruch, G. (1946). Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht. *Süddeutsche Juristen-Zeitung*, 1(5), 105–108.
- Rahilly, A. (1918). The Catholic View of War. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 7(26), 227–242.
- Rehrauer, S. T. (2007). The Social Doctrine of the Church Yesterday and Today: Substantial Changes. *Angelicum*, 84(3/4), 599–623.
- Reichberg, G. M. (2016). *Thomas Aquinas on War and Peace*. Cambridge University Press.
- Roche, M. W. (2003). *The Intellectual Appeal of Catholicism and the Idea of a Catholic University*. University of Notre Dame Press.
- Rodríguez de la Peña, M. A. (2020). Sapiencia christiana: el ideal sapiencial y el origen y sentido de las universidades católicas. *Ecclesia*, 34(3), 273–298.
- Ryan, S. (2019). Seminary Formation since the Council of Trent: A Historical Overview. In D. Marmion & M. Mullaney (szerk.), *Models of Priestly Formation: Assessing the Past, Reflecting on the Present, and Imagining the Future* (pp. 23–33). Liturgical Press.
- Salaverri, J. (1969). La hermenéutica teológica de la Biblia. En el XXV aniversario de la Encíclica „Divino afflante Spiritu”. *Estudios Eclesiásticos*, 44, 5–14.

- Salvatori, D. (2002). *L'Ad Tuendam Fidem e il can. 750: Una novità in dottrina?* *Periodica de re canonica*, 91, 423–458.
- Schlag, M. (2017). *Political Life: Peace, Freedom, and Justice in Society*. In M. Schlag (szerk.), *Handbook of Catholic Social Teaching. A Guide for Christians in the World Today* (pp. 97–108). The Catholic University of America Press.
- Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political*. University Press.
- Shank, M. H. (2023). *The medieval university*. In A. Amaral & A. Magalhães (szerk.), *Handbook on Higher Education Management and Governance* (pp. 15–32). Edward Elgar Publisher.
- Slivka, D. (2010). *Pontifical Encyclical Divino Afflante Spiritu (1943) and Principle of Interpretation Bible*. *E-Theologos*, 1(1), 106–116.
- Spadaro, A. (2020). „Querida Amazonia”: Commentary on Pope Francis’ Apostolic Exhortation. *La Civiltà Cattolica*. <https://www.laciviltacattolica.com/querida-amazonia-commentary-on-pope-francis-apostolic-exhortation/> (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- The German Bishops (2024). *Peace to this household A Peace Statement by the German Bishops*. Secretariat of the German Bishops’ Conference.
- Ujházi, L. (2024). *The Involvement of the Catholic Laity in the Promotion of Peace*. *Religions*, 15(11), 1336. <https://www.mdpi.com/2077-1444/15/11/1336> (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Ujházi, L. & Jancsó, A. (2025). *From the Labor Question to the Murderous Economy: Catholic Approach to Economic Policy*. *Religions*, 16(2), 248. <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/2/248> (utolsó letöltés: 2026. 02. 06.)
- Urru, A. G. (2003). *La funzione di insegnare della Chiesa*. Viverein.
- Vitali, D. (2024). *Profili ecclesiologici della Praedicate Evangelium*. In Docenti del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.), *Praedicate evangelium: riforma della Curia Romana e servizio dell’evangelizzazione* (pp. 29–89). Glossa.
- Waltz, K. N. (2014). *Realist thought and neorealist theory*. In C. Elman & M. A. Jensen (szerk.), *Realism Reader* (pp. 124–129). Routledge.
- Wassilowsky, G. (2016). *The Myths of the Council of Trent and the Construction of Catholic Confessional Culture*. In P. Walter & G. Wassilowsky (szerk.), *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur (1563–2013)* (pp. 69–98). Aschendorff.
- Weren, W. J. C. (1995). *The social functions of catholic faculties of theology in secularised European countries*. In A. Múnera (szerk.), *Social functions of Catholic theological institutions* (pp. 188–200). Arte.
- Wilde, J. de. (2008). *Speaking or Doing Human Security?* In M. den Boer & J. de Wilde (szerk.), *The Viability of Human Security* (pp. 235–255). Amsterdam University Press.
- Williams, M. C. ([é.n.]) *Religion as Security: An Introduction*.
- Wright, J. K. (1925). *The History of Geography: A Point of View*. *Annals of the Association of American Geographers*, 15(4), 192–201.
- Yuengert, A. (2011). *Economics and Interdisciplinary Exchange in Catholic Social Teaching and „Caritas in Veritate”*. *Journal of Business Ethics*, 100(1), 41–54.
- Zabecki, D. T. (2015). *Military Developments of World War I*. In U. Daniel et al. (ed.), 1914–1918-online. *International Encyclopedia of the First World War*. Freie Universität Berlin.
- Zahm, J. A. (1895). *Leo XIII. and the Social Question*. *The North American Review*, 161(465), 200–214.
- Zani, A. V. (2018). *Educazione e insegnamento nel magistero della Chiesa Cattolica*. *Ius ecclesiae*, 30(2), 401–418.